

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.727.22:335.02:266

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО РИНКУ ЗБРОЇ ТА ЙОГО ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ

Кам'янецька О.В., к.е.н.

Київський національний торговельно-економічний університет

В статті проаналізовано стан та баланс оборонно-промислових комплексів країн світу. На основі останніх статистичних та аналітичних даних визначено, що країни-виробники і країни-імпортери зброї і в 2015 році суттєво збільшили свої витрати на оборонну промисловість. Визначено, що в розрізі цього ТНК-виробники зброї та технологій подвійного призначення (які в більшості випадків мають високий ступінь вмісту інноваційної складової) окрім обсягів реалізації та фінансових прибутків, збільшують не тільки економічний, а й політичний вплив як всередині країни так і на міжнародній арені. Визначено відмінності щодо особливостей та характеру взаємовідносин між ТНК-виробниками зброї та урядами їх країн. Зазначено, що в Україні оборонні підприємства мають високий ступінь державного управління, однак реальна його ефективність та фінансово-організаційна підтримка залишаються на критично низькому рівні. На сьогодні певна продукція військового призначення, що виробляється в Україні, відповідає кращим світовим зразкам та достойно конкурує на світових ринках. Однак, в цілому, ОПК України знаходиться у стані системної кризи, що має тенденцію до подальшого поглиблення. Руїнація оборонної промисловості як одного із основних елементів національної безпеки призвела до різкого обмеження можливостей у забезпеченні боєздатного стану ЗСУ та значного скорочення можливостей інтеграції України у міжнародні оборонні, економічні та політичні структури. Українські підприємства більшою мірою зайняті фрагментованим виробництвом озброєння та військової техніки, вони знаходяться в залежності від іноземних постачань комплектуючих, в першу чергу російських. Кінцеве виробництво ЗВТ в Україні значною мірою залежить від імпортних поставок комплектуючих виробів, вузлів, агрегатів, матеріалів і сировини. Експертами протягом багатьох років зазначалось про проблеми цілісного розвитку українського ОПК, однак зараз необхідним є зосередження на розвитку окремих перспективних напрямків, а саме виробництві бронетехніки, радіолокаційних систем та авіаційних ракет. Як висновок, визначені основні передумови гальмування інноваційного розвитку ОПК України та причини відсутності національних ТНК у цій галузі.

Ключові слова: оборонна промисловість, оборонно-промисловий комплекс, зброя, експорт, транснаціональні корпорації, світовий ринок, подвійні технології, рейтинг

UDC 339.727.22:335.02:266

**MODERN STATE OF THE WORLD DEFENSE
MARKET AND ITS TRANSNATIONALIZATION****Kamianetska O., PhD in Economics***Kiev National University of Trade and Economics*

In this article, there are analyzed the condition and balance of defense industry complexes of countries worldwide. Based on the latest statistical and analytical data, it is determined that the manufacturing countries and importing countries of weapon have significantly increased the expenses on defense industry in 2015. It is defined that in view of this, the multinational corporations - manufacturers of arms and dual-use technologies (which in most cases have high degree of content of the innovative component) except sale volumes and financial incomes increase not only economic, but also the political impact within the country and in the international scene as well. There are determined the distinctions concerning peculiarities and nature of relations between the multinational corporations - arms manufacturers and the governments of their countries. It is stated that in Ukraine the defense enterprises have high extent of state administration; however, its real efficiency, financial and organizational support remain at critically low level. For today some military products, made in Ukraine, correspond to the best world samples and worthily compete in the world markets. However, in general, DIC of Ukraine is in a condition of system crisis, tends to further aggravation. The destruction of the defense industry as one of basic elements of the homeland security, has led to sharp restriction of opportunities in providing of the military efficiency of the Armed Forces of Ukraine and considerable reducing of possibility of Ukraine to integrate into the international defensive, economic and political structures. The Ukrainian enterprises are more occupied with the fragmented arms production and military equipment; they are depending on the foreign deliveries of accessories, first of all, the Russian accessories. The final production of Weapons and Military Equipment substantially depends on import deliveries of components, kits, aggregates, materials and raw materials. The Experts stated for many years about the problems of integral development of the Ukrainian Defense Industry Complex; however, what is necessary now is the concentration on development of the separate perspective directions, namely production of armored machinery, radar-tracking systems and aviation rockets. To sum up, there are determined the main prerequisites of innovative development slowdown of the Defense Industry Complex of Ukraine and the reason of absence of the national multinational corporations in this field.

Keywords: defense industry, defense industry complex, arms, export, multinational companies, world market, dual-used technologies, rating

Актуальність проблеми. Глобалізаційні процеси в світі окрім взаємопроникнення та надшвидкого розповсюдження інформації та

технологій, сприяють збільшенню розриву в рівнях військово-економічного розвитку між країнами-виробниками зброї та її реципієнтами, зменшенню залежності великих транснаціональних військово-промислових компаній від урядів країн. Окрім цього, ці процеси постійно збільшують ступінь впливу цих компаній на державну політику в сфері безпеки, військово-технічний прогрес та формування попиту та пропозиції на продукцію ОПК в світі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Зростання напруження у світі, військові конфлікти на Близькому Сході та в Україні, постійні терористичні акти в усьому світі гостро ставлять питання розвитку ОПК не тільки перед урядами країн, але й науковцями та практиками. Серед них суттєвий внесок у вирішення зазначеного питання зробили такі діячі, як С. Згурець, О. Мельник, М. Сунгуровський, П. Скурський, А. Шевцов, Р. Боднарчук, В. Бардак, В. Буренок, В. Горбулін, О. Свергунов та інші. Однак питання оцінки тенденції розвитку світового ринку озброєнь потребують додаткового дослідження.

Мета роботи: дослідити стан та тенденції розвитку світового ринку озброєнь та вплив на нього діяльності транснаціональних корпорацій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Транснаціональні корпорації, що працюють у військово-промисловому комплексі принципово відрізняються від інших галузей та знаходяться в унікальних для будь-яких ринків, умовах. Найважливіше - це можливість політичного впливу, яка забезпечується через наявність наступних похідних [1]:

- суверенітет будь-якої держави завжди забезпечувався і забезпечується системою можливостей щодо його самостійного військового захисту. Виходячи з цього, галузь, що виробляє зброю, завжди належить до стратегічно пріоритетних для держави. На сьогодні забезпечити високий технічний рівень виробництва озброєнь можуть тільки потужні ТНК. Більшість країн світу не мають власних ТНК у сфері ВПК, тому закупівля зброї здійснюється у країн-виробників. Для будь-якої держави закупівля у ТНК озброєнь викликає більшою мірою політичне ніж економічне питання. В такому випадку враховується ряд важливих факторів: технічний рівень озброєнь потенційного суперника країни; фінансові можливості країни; можливі політичні перепони при закупівлі озброєнь у певних ТНК. Як правило, залишається обмежена кількість

виробників для вибору, тому у ТНК є достатньо можливостей тиску на замовника. Найбільші можливості політичного та фінансового тиску на замовників мають ТНК-виробники високотехнологічного та інноваційного озброєння. Особливо цей тиск проявляється у разі продажу зброї країнам-суперникам у певному потенційно або реально напруженому регіоні, а певний вид зброї, який характеризується унікальними характеристиками, буде продаватись не усім країнам. У разі відсутності тиску з боку власної країни, що буває дуже рідко, ТНК обирає ті країни, які підуть на виконання оголошених компанією умов, які досить часто далекі за своїм змістом безпосередньо від правил бізнесу;

- з іншого боку, ТНК мають більшою мірою навіть не зовнішньо-, а внутрішньополітичну вагу. Це викликано, перш за все тим, що можливість торгівлі зброєю на світовому ринку надає країні вагомості на міжнародній політичній арені, що змушує владу рахуватись з думкою ТНК в багатьох політичних питаннях та враховувати, що вони знаходяться в приватній власності;

- окрім геополітичної та стратегічної важливості для країни наявності в ній ТНК, як постачальника зброї, є й інший аспект цього питання. Військова промисловість є основним постачальником новітніх технологій, які з часом «дифузують» в інші «мирні» галузі виробництва [4].

Головною перепорою швидкого інноваційно-технологічного розвитку будь-якої країни чи підприємства є відсутність попиту на нововведення на початковому етапі їх впровадження, через їх високу собівартість, неможливість масового виробництва через невідповідність їх вимогам усіх складових технологічного ланцюга, відсутність ринкової апробації та, відповідно, незабезпеченість необхідним для окупності витрат, попитом. Єдина галузь, яка може розраховувати на зацікавленість держави та її підтримку на усіх етапах, від розробки до впровадження у виробництво цих технологій, а також забезпечення достатнього попиту, є - військова промисловість. Країна, яка надає ефективну підтримку власному ВПК, забезпечує не тільки геополітичні переваги, а й суттєвий внесок в розвиток інноваційної складової своєї економіки.

В залежності від сформованої «культури лобіювання» інтересів, в різних країнах ступінь впливу ТНК на виробництво певних видів зброї та зовнішню політику різні. В США ТНК мають найбільший вплив на зовнішню політику країни, хоча, якщо співвіднести їх внесок у ВНП

країни з енергетичним та фінансовим сегментами, то він набагато менший. Щодо виробників зброї у ЄС, то їх вплив приблизно відповідає їх частці у ВВП через декілька передумов [3]:

- європейські ТНК у галузі виробництва зброї та технологій подвійного застосування не настільки великі та потужні як ТНК США;

- незважаючи на наявність угруповання ЄС, армії країн цього союзу принципово набагато менші та слабші, та мають менше фінансування порівняно з армією США, а відповідно і замовлення від них менші;

- після зміни геополітичної стратегії США та країн Європи у першій половині ХХ ст. зовнішня політика країн ЄС порівняно із політикою США не така агресивна щодо втручання у внутрішні справи інших країн та геополітику світового експорту озброєння.

В Росії, яка останнє десятиліття постійно нарощує потужності власного ВПК, цей сектор безпосередньо пов'язаний з державою як в політичному так і в економічному аспекті, що дало змогу багатьом російським підприємствам оборонної промисловості увійти у ТОП-100 світових лідерів виробництва зброї/

Щодо України, то не зважаючи на те, що на сьогодні геополітична ситуація вимагає не тільки декларування пріоритетності у розвитку та державної підтримки підприємств оборонної промисловості, а й реальної, ефективної програми підтримки та розвитку ВПК. Реально ж підприємства знаходяться в складному матеріально-технічному стані, а створені інновацій основані більшою мірою на ще базі напрацювань з радянських часів або ентузіазмі розробників.

Національні інтереси країни-постачальники реалізують через постачання військової та спеціальної техніки для досягнення зовнішньополітичних цілей. Окрім цього – це великий бізнес. Існують різні методики розрахунку грошового обсягу торгівлі зброєю в світі, однак найбільш адаптований до специфіки продукту є підхід міжнародної організації «Стокгольмський інститут дослідження проблем миру» (SIPRI) [5]. СІПРІ відмічає, що продаж озброєнь в світі за період 2011-2015 рр. зріс на 14% порівняно із попереднім періодом (2006-2011 рр.). Ця тенденція засвідчує про зростання ролі військово-технічного співробітництва в міжнародних відносинах та світовій торгівлі.

Незважаючи на загальне зростання ринку, слід акцентувати увагу на зниженні в цілому продажів провідних компаній-виробників

озброєння, що входять в ТОП 100 світу. За 2014 р. рівень продажу оборонних підприємств зменшився на 1,5%, тобто до 401 млрд. дол. Ці змін СІПРІ пов'язує із проблемами у провідних компаній (які складають значну частину ТОП-100 компаній світу), особливо тих, що розміщені в Західній Європі. Це свідчить про проблемні тенденції на ринку озброєнь для європейських компаній.

У 2011-2015 рр. основними глобальними експортерами стали наступні країни: США (33% світового експорту зброї), Росія (25%), Китай (5,9), Франція (5,6%) та Німеччина (4,7%).

Необхідно зазначити про зміни в перерозподілі світового ринку озброєнь. Так, нещодавно Китай навіть не входив у п'ятірку найбільших експортерів згідно рейтингу СІПРІ, однак, за невеликий проміжок часу він зміг перегнати таких лідерів виробництва, як Велика Британія, Німеччина та Франція, та увійти у трійку експортерів цього рейтингу. Хоча методика рейтингу СІПРІ не відображує обсяги експорту в фінансовому вираженні, однак дозволяє казати про важливу тенденцію на ринку озброєнь - зростання ролі нових військово-промислових країн в світовому експорті, і значною мірою – КНР.

Основними країнами-імпортерами залишаються представники Азії та Близького Сходу: Індія (14%), Саудівська Аравія (7%), Китай (4,7%), ОАЕ (4,6%) та Австралія (3,6%) [5]. Ці країни не мають власних розвинених ОПК, хоча й намагаються його розвинути. Прогнозується, що найближчим часом основні імпортери загалом будуть менше купувати озброєння: згідно концепції французького вченого Жана-Поля Ебера, існує пряма залежність ринку озброєнь від вартості нафти [7].

Таким чином, можна зробити висновки про суттєві зміни на світовому ринку озброєнь: зміна структури експортерів та імпортерів - серед продавців зброї з'являються нові гравці, а також можливе в майбутньому зниження попиту основних покупців (нафтовидобувних країн) відобразиться на зростанні конкуренції серед продавців.

Напруженість в світі за останні два роки суттєво зросла. Причинами цього є військові конфлікти на Близькому Сході, в Україні та міграційна напруженість в Європі.

Американським виданням «Defense news» представлено рейтинг найбільших оборонних компаній світу у 2014 р. (підрахунки базуються на показниках виручки як внутрішніх так і зовнішніх поставок продукції

військового призначення) [6]. Беручи до уваги особливість, що підрахунок частки оборонного сегменту в загальній структурі виручки компанії. У зв'язку із рядом проблем в отриманні, обробці та наданні даних не усі найбільші оборонні компанії увійшли до нього (європейська MBDA). Також не внесені в рейтинг китайські оборонні компанії, оскільки дані про їх фінансові показники є секретною інформацією.

За 2014 р. відмічено зниження виручки оборонних компаній порівняно з минулим роком. На думку експертів, цьому було дві причини: скорочення військових витрат ряду країн та продовження виводу значної частини військового контингенту США з Іраку та Афганістану. Разом з тим світовій оборонній промисловості вдалось уникнути значних спадів обсягів виручки. Різні злиття та поглинання компаній були викликані не намірами зберегти свій прибуток, а наміром розвивати нові напрямки виробничої діяльності. Порівняно із 2013 р. трійка найбільших оборонних підприємств залишилась такою ж: американські «Локхід Мартін» (Lockheed Martin) та «Боїнг» (Boeing) та британська «БАє Системз» (BAE Systems), найбільший підрозділ якого знаходиться в США та активно постачає продукцію військового призначення американським збройним силам.

Головною особливістю останніх стратегічних рішень найбільших ТНК США («Локхід-Мартін», «Боїнг», «Рейтіон», «Дженерал Дайнемікс», «Нортроп-Грумман») є скорочення надлишкових потужностей та персоналу, створення незалежних стратегічних секторів, тобто диверсифікація діяльності, яка забезпечує можливість використовувати вдалий технологічний та організаційно-управлінський досвід певних підрозділів для усієї корпорації.

Один з головних американських виробників важкої автомобільної техніки та бойових броньованих машин з протимінним захистом класу MRAP (Mine-Resistant Ambush-Protected) компанія Oshkosh втратила свої позиції з 48 до 27, а прибуток її зменшився на 43,4% (1,725 млрд. дол.).

Дуже показовим щодо залежності та відповідно зацікавленості від певних військових місій є результат американської компанії-підрядника з логістичної підтримки американських збройних сил - ManTech. Вона зменшила свої позиції за рік на 19 пунктів – з 43 на 64 місце та зменшила виручку в два рази – до 1,046 млрд. дол. В даному випадку можна зробити чіткий висновок, що це пов'язано із скороченням

масштабів дій американського військового контингенту в Іраку та Афганістані, обслуговуванням яких займається компанія.

Щодо європейських виробників, то тут є характерним створення великих промислових інтегрованих структур на національному, транснаціональному та на трансатлантичному рівнях. Це, насамперед викликано неможливістю реальної конкуренції європейських компаній з потужними ТНК США ні за фінансовими можливостями, які забезпечуються колосальними державними замовленнями та потужністю американської економіки, ні за організаційно-управлінською ефективністю.

В ОПК Франції домінують на сьогодні всього два концерни («Thales» і «СНЕКМА»), а у Великобританії («BAE Systems»), Італії («Фінмекканіка») і Іспанії («CASA») - усього по одному. Серед найбільш діючих прикладів міжнаціонального укрупнення виділяється аерокосмічний гігант EADS (European Aeronautic Defence and Space Company). Він був створений на базі великих оборонних підприємств Франції (Aerospatiale Matra), Німеччини (Daimler Chrysler Aerospace) і Іспанії (Construcciones Aeronauticas).

У 2014 р. слід зазначити на вихід з першого десятку рейтингу французької Thales. Її прибуток від продажів продукції військового призначення скоротився порівняно із 2013 р. на 22,8% та склав 8,461 млрд.дол. Також скоротилась частка продукції військового призначення в структурі виручки – з 56,3 до 49,1 %.

Ряд європейських, американських та азійських компаній підвищили позиції в рейтингу. А саме: японська Kawasaki Heavy Industries) підвищила свої позиції в рейтингу порівняно із 2013 роком на 20 пунктів, піднявшись з 66 на 46 місце, збільшивши прибутки на 900 млн. дол., до 1,909 млрд. дол. Також заслуговує уваги прорив британської Ultra Electronics, яка піднялась з 86 на 68 позицію та отримала прибуток у 951 млн. дол. Американська PAE (Pacific Architects and Engineers Incorporated) піднялась з 85 на 74 місце тз прибутками у 895,2 млн дол.

Найгірші результати рейтингу в динаміці, у фінського виробника бронетехніки Patria, прибуток від реалізації продукції військового призначення якого у 2014 році зменшився в 2 рази, та досяг 555,8 млн. дол., що пересунуло компанію з 64 на 94 позицію. Цей результат є одним з найгірших в рейтингу.

Найкращі результати через збільшення обсягів продажів показують російські компанії, що викликано постійним збільшенням держзамовлення. Росія має на сьогодні найбільший портфель замовлень з боку зарубіжних країн, загальні обсяги якого складають більше 56 млрд. дол. США. Основні замовники це Індія, Алжир, Ірак, Єгипет, Китай. Тут слід відмітити, що незважаючи на впроваджені щодо Росії санкції, головні її партнери цих санкцій не застосовують [2, 6].

До списку 2015 р. увійшли сім російських оборонних компаній, найкращий результат серед яких у «Алмаз-Антей», який посів 11 позицію з виручкою 9,2 млрд. дол. ОАК (Об'єднана авіабудівна корпорація) посіла 16 місце з виручкою у 6,24 млрд. дол. Тощо. Деякі компанії вирішили не приймати участі у рейтингу (наприклад «Об'єднана суднобудівна корпорація»), тому фактична кількість російських оборонних компаній скоріше за все більше.

За останні роки європейські країни мають суттєвий спад в продажах – у 2014 році він склав в цілому 26%. Ці тенденції пов'язані з економічними проблемами регіону в цілому та суттєвим зменшенням оборонних бюджетів країн Європи за останнє десятиліття. Не зважаючи на те, що після виникнення військового конфлікту в Україні деякі країни Європи збільшили асигнування на оборону, в цілому витрати за 2014-2015 рр. знизились на 8,5% порівняно із 2006 р. [4].

Також суттєвий вплив має поява нових конкурентів, а саме китайських виробників. Окрім цього, стрімке зростання демонструють такі країни як Південна Корея, Туреччина, Сінгапур, Бразилія. Ці країни не мають поки що співставимого з Європою інноваційно-технологічного потенціалу, однак вони сфокусувались та зайняли певні ніші, в яких мають високу конкурентоздатність. Таким чином, країни ЄС поступово втрачають свої позиції на світовому ринку озброєнь.

Серед українських компаній до рейтингу увійшов УкрОборонПром, однак результати компанії за 2014 рік суттєво погіршились – компанія знизилась з 53 на 90 позицію. Компанія «МоторСіч» у 2014 році випала з рейтингу.

Однак, на сьогодні продукція військового призначення, яка виробляється в Україні, в багатьох напрямках відповідає кращим світовим зразкам та достойно конкурує на світових ринках.

Українськими підприємствами ОПК на сьогодні ведеться біля 60 проектів зі створення сучасних, інноваційних зразків озброєнь [8].

В нашій країні є передові розробки в суднобудуванні, у виробництві авіатехніки та комплектуючих, радіолокаційного обладнання, засобів протиповітряної оборони, ракетно-артилерійського озброєння та засобів зв'язку, бронетанкової, автомобільної, інженерної та спеціальної техніки. Окрім цього, розроблені системи високоточного ураження, аналогів яким не існує в світі.

Однією з переваг ОПК Україна є те, що вона отримала широкую мережу науково-дослідних центрів, які спеціалізуються на розробці в сфері електроніки та кібернетики, лазерної техніки, радіолокаційних станцій виявлення малопомітних цілей. Українські підприємства також мають величезний потенціал в сфері модернізації радянської зброї, яка навіть зараз знаходиться на озброєнні багатьох країн світу [8].

В той же час, гостро стоїть проблема вирішення ряду нагальних проблем, а саме: висока собівартість продукції, недостатнє фінансування та низькі обсяги державного оборонного замовлення.

Процес розробки та виробництва озброєння значною мірою ускладнюється втратою ряду базових технологій оборонної галузі, обмеженістю замкнених циклів виробництва основних видів озброєнь, різким скороченням номенклатури виробів, особливо електронної техніки, неякісними вітчизняними комплектуючими та матеріалами, невиправданим зростанням їх вартості. Кінцеве виробництво військово-оборонної техніки в Україні залежить значною мірою від імпорتنних поставок комплектуючих виробів, вузлів, агрегатів, матеріалів та сировини. Для деяких зразків ВОТ ці поставання досягають 80% та більше.

Сучасний кризовий стан економіки України збільшує наявні проблеми в оборонній промисловості, дійсний катастрофічний стан якої став зрозумілий після початку військового конфлікту з Росією. Багатовекторність політичних інтересів та варіативність тенденцій у світовій економіці, криза у безпековому середовищі світу, суттєво ускладнює для українського уряду постановку та вирішення завдань щодо реформування ОПК країни.

Висновки. Відповідно до наведених вище матеріалів слід зазначити, що в оборона промисловості відбуваються суттєві структурні зміни. Лідером все ще залишається США, на території яких базуються

найбільші та найпотужніші ТНК оборонної промисловості. Характерним є інтеграція виробництва, зосередження на інноваційних технологіях, а саме розробки принципово нових матеріалів, сполук, космічні технології, робототехніка та штучний інтелект. Безперечно, ТНК США на сьогодні мають найкращі умови для отримання найважливіших складових: фінансування за рахунок держзамовлень, інновацій, ринки збуту та політичне лобювання інтересів компаній в усьому світі. Серед нових гравців найбільш потужними та стрімкими за розвитком є ТНК Росії, про що свідчать їх місця у світових рейтингах, та ТНК Китаю, відкритого доступу до інформації про результати їх фінансової та виробничо-технічної інформації не має, однак активний розвиток промисловості та експортно-імпортних операцій свідчить про пріоритетність цієї галузі на сьогодні.

Багато компаній ОПК ЄС поступово втрачають свої позиції на світовому ринку озброєнь, що більшою мірою характерно і для інших галузей угруповання.

Україна, представлена на світовому ринку озброєнь державним концерном «УкрОборонПром», все ще демонструє значні обсяги продажів ПВП, однак ряд як внутрішньоекономічних так і геополітичних причин поступово призводить до втрати позицій країною та обмеженням появи інноваційних видів озброєнь, конкурентоздатних на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барабанов М.С. и др. Новые военно-промышленные державы / под ред. Р.Н. Пухова. - М.: Центр анализа стратегий и технологий, 2016. – 168 с.
2. Arms Embargoes Database [Електронный ресурс] // SIPRI. URL: <http://www.sipri.org/databases/embargoes>.
3. Ballester B. European Common Security and Defence Policy [Электронный ресурс] // Europal. April 2013. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/494466/IPOL-JOIN_ET\(2013\)494466_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/494466/IPOL-JOIN_ET(2013)494466_EN.pdf).
4. Bers J. (1998), «Development and validation of a strategic repositioning model for defense and aerospace contractors», Ph.D. Dissertation, Vanderbilt University.
5. Fleurant A., et al. Trends in International Transfers, 2015 [Электронный ресурс] // SIPRI. URL: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1602.pdf>.

6. TOP 100 Global Defense Companies <http://www.defensenews.com/story/defense/policybudget/industry/2015/07/26/defense-news-top-100-main-story-revenues-down/30639503/>
7. Черкин Е. Мифы мирового рынка вооружений [Электронный ресурс] // <http://expert.ru/ural/2016/01/mifyi-mirovogo-ryinka-vooruzhenij>
8. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту. М. Сунгуровський // http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1121

REFERENCES (BSI):

1. Varabanov M.S. (2016) *Novue voenno-promushlennue derjavu pod red. R.N. Pyhova.* – М.: Tsentr analiza strategiji tehnogij. – 168 p.
2. Arms Embargoes Database [Электронный ресурс] // SIPRI. URL: <http://www.sipri.org/databases/embargoes>.
3. Ballester B. European Common Security and Defence Policy [Электронный ресурс] // Europal. April 2013. URL:[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/494466/IPOL-JOIN_ET\(2013\)494466_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/494466/IPOL-JOIN_ET(2013)494466_EN.pdf).
4. Bers J. (1998), «Development and validation of a strategic repositioning model for defense and aerospace contractors», Ph.D. Dissertation, Vanderbilt University.
5. Fleurant A., et al. Trends in International Transfers, 2015 [Электронный ресурс] // SIPRI. URL: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1602.pdf>.
6. TOP 100 Global Defense Companies <http://www.defensenews.com/story/defense/policybudget/industry/2015/07/26/defense-news-top-100-main-story-revenues-down/30639503/>
7. Cherkin E. Mifyi mirovogo ryinka vooryjenij //: <http://expert.ru/ural/2016/01/mifyi-mirovogo-ryinka-vooruzhenij>
8. Geopolitichny analiz balansy sil i zmin y n'yomy na foni rosiysko-ykrainskogo konflikty. M. Syngyrovskiy // http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1121